RAKENNUSVIRASTO
Byggnadskontoret

Koristeomenapuulajikkeita

Helsingin kaupungin viheralueilla

Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2007:16/Katu- ja puisto-osasto

Julkaisija: Helsingin kaupungin rakennusvirasto

Teksti & taitto: Outi Temmes

Kuvat ja kartta: Outi Temmes,
paitsi kansikuva sekä kuvat sivuilla 6, 10, 15 (ylin kuva) ja 24 (alin kuva) Satu Tegel

ISBN: 978-952-223-016-4

ISSN: 1238-9579

Painosmäärä: 100 kpl

Paino: Kopioniini Oy

Koristeomenapuulajikkeita

Helsingin kaupungin viheralueilla

Outi Temmes

Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2007:16/Katu- ja puisto-osasto
ISBN 978-952-223-016-4
Joulukuu 2007

Sisällysluettelo

Sammandrag 5
1 Johdanto 6
2 Tutkimuksen toteuttaminen 8
2.1 Tutkimuskasvien valinta 8
2.1.1 Hyvän koristeomenapuun valintakriteerit 9
2.2 Havainnoitujen puiden sijainti Helsingissä 10
2.3 Havainnot 12
2.4 Lajikenimien etsintä 12
2.5 Tunnistamisen ongelmat 12
3 Helsingin viheralueilta tutkimukseen valikoituneet koristeomenapuukohteet 13
3.1 Lauttasaaresta Isokaaren varrelta löytyvät koristeomenat 13
3.2 Omenankukkapuisto 15
3.3 Muiden alueiden koristeomenapuista 15
4 Tutkimustulokset 16
4.1 Lisäyksessä olevat vuonna 1993 valitut puut 16
4.1.1 Puukohtaiset kuvaukset 17
‘Aamurusko’ 17
‘Kadetti’ 18
‘Kirjailija’ 19
‘Kuohu’ 20
‘Linnanmäki’ 21
‘Rixi’ 22
‘Tumma kaunotar’ 23
4.2 Muut tutkimuspuut 24
4.2.1 Ehdotukset lisäykseen otettavista 24
”Polkagris”/”Iltarusko” 24
“Kramer” 25
“Eläinmuseo” - ‘Lemoinei’-tyyppi 26
”Poutapilvi” 27
4.2.2 Muita mielenkiintoisia puutyyppejä 28
”Vanha perustyyppi” - ‘Hopa’? 28
“Suuri, korkea” 29
”Punertava helmi” 30
“Kivitorppa1” 31
“Kivitorppa2” 32
“Solna” 33
5 Johtopäätökset 34
6 Kirjallisuus 35
7 Liitteet 37

Malus ‘Rixi’. (s.22)

Sammandrag

Detta är en rapport om ett samprojekt mellan Institutionen för tillämpad biologi vid Helsingfors universitet och gatu- och parkavdelningen vid Helsingfors stads byggnadskontor. Syftet med undersökningen var att söka efter prydnadsäppelträd i Helsingfors parker och bland de hittade träden välja intressanta exemplar för närmare granskning. Man försökte i mån av möjlighet ta reda på sortnamn samt göra sortbeskrivningar av fina typer utan namn i syfte att registrera nya sortnamn.

Ett mer allmänt mål är att bidra till att parkväxtligheten i Helsingfors bevaras så mångsidig som möjligt samt att i parkerna öka antalet sorter och växtstammar som visat sig vackra och hållbara.

De åldriga prydnadsäppelträden i Helsingfors grönområden kan grovt indelas i tre grupper. Det finns kända sorter som fortfarande är i allmänt bruk (t.ex. 'Makamik' och 'Hopa') samt kända gamla sorter som inte numera är tillgängliga i Finland (t.ex. 'Nipissing' och 'Lemoinei'). Förutom dessa finns det rikligt med träd som kan antas vara icke namngivna korsningar (eventuellt från frö).

Sammanlagt 30 träd togs med i undersökningen och av dessa presenteras 17 olika trädtyper i denna publikation. I slutet av publikationen finns en tabell med kortare beskrivningar av alla 30 träd som ingick i undersökningen.

Malus "Eläinmuseo". (s. 26)
Nuoret lehdet ovat usein koristeomenapuilla punertavan sävyisiä.

1 Johdanto

Omenapuiden suku (*Malus*) on laaja ja monimuotoinen. Siihen kuuluu (lähteestä riippuen) 30-35 lajia sekä moninkertainen määrä risteymiä ja erilaisia nimettyjä lajikkeita. Suvun yleisimmin käytettyjä ovat tarhaomenapuut eli erilaiset *Malus domestica* –lajiin luettavat risteymät, joita viljellään niiden tuottamien hedelmien takia. Ensimmäiset Suomeen saapuneet *Malus*-lajit ja lajikkeet olivatkin juuri näitä ”hedelmäpuita”.

Myöhemmin ihmiset innostuivat viljelemään kasveja myös pelkkien koristeominaisuuksien takia. Tällöin koristeomenatkin vähitellen yleistyivät, ensin tarhaomenapuiden tapaan luostareiden ja vanhojen aateliskartanoiden puutarhoissa sekä myöhemmin keskiluokan vaurastumisen myötä myös talojen pihapiireissä. Omenapuut ovat vuosien saatossa selvästi lunastaneet paikkansa suomalaisessa maisemassa, mikä voidaan päätellä Mikko Raatikaisen 1960-luvulla aloittamasta tutkimuksesta, jossa omenapuiden todetaan olevan koivun jälkeen yleisin pihapuu Saaristo-Suomen, Lounaisen viljelysmaan, Lounais-Hämeen ja monin paikoin Eteläisen rannikkomaankin alueilla.

Runebergin esplanadilla kasvaa poikkeuksellisen korkea koristeomenapuu, joka saattaa olla ‘Nipissing’-lajiketta. (s. 29)

Koristeomenapuiden tarkkaa saapumisaikaa Suomeen ei tiedetä, sillä erityisiä pelkästään koristeomenapuita koskevia mainintoja ei juuri kirjallisuudesta löydy. Koristeomenapuut on monesti niputettu tarhaomenapuiden kanssa yhteen pääosin johtuen siitä, että sen määritteleminen, mitkä lajit ja lajikkeet luokitellaan koristeomeniksi, on huomattavan vaikeaa. Yleisesti ottaen erittäin merkittävä käänne koristeomenien jalostuksessa oli vuonna 1891 Turkestanista löydetty punakukkainen muoto *Malus pumila* ’Niedzwetzkyana’, jonka perimää sanotaan Krüssmannin puuvartisia kasveja käsittelevän perusteoksen mukaan löytyvän kaikista punakukkaisista lajikkeista. Siitä, milloin punakukkaiset lajikkeet ovat rantautuneet Suomeen, on ihan yhtä niukasti kirjallisia mainintoja kuin muistakin koristeomenapuista. Monet eurooppalaiset lajikkeet on kuitenkin nimetty vasta reilusti 1900-luvun puolella, joten on epätodennäköistä, että Suomeen olisi saapunut punakukkaisia ennen sitä.

Englanninkielinen termi ’crab apple’ on ehkä suomenkielistä ’koristeomenaa’ selkeämpi, sillä monesti tähän ryhmään luetaan kaikki tarhaomenien ryhmästä ”yli jääneet”, joista osa ei siis ole erityisen koristeellisia. Ryhmää yhdistää lähinnä vain hedelmien pieni koko ja liiallinen happamuus elintarvikekäyttöä ajatellen. Ryhmä kokonaisuudessaan sisältää niin luonnonvaraisia lajeja, jalostettuja lajikkeita, lajien välisiä risteymiä kuin risteymiä, joiden alkuperä ei ole selvillä.

Tarha- ja koristeomenia ei myöskään voi erottaa toisistaan pelkän hedelmänviljelyn perusteella, sillä joitakin paratiisiomenoiksi kutsuttuja koristeomenapuulajikkeita (Prunifolia-ryhmä), joiden perimässä on oletettavasti siperianomenapuuta *(M. prunifolia)*, viljellään paikoin niiden taloudessa hyödynnettävien hedelmien takia. Niiden hedelmät ovat tarhaomenia pienempiä ja happamampia, mutta silti oivallisia marmeladeiksi, soseiksi tai muiksi vastaaviksi valmistettuina. Niiden etuna tarhaomeniin verrattuna on niiden hyvä talvenkestävyys. Nämä tarhaomenien rinnalla hedelmänviljelyssä käytetyt ”koristeomenat” osaltaan vaikeuttavat koristeomenien Suomeen saapumisen ajoitusta.

Malus pumila 'Niedzwetzkyana', Kaisaniemen kasvitieteellinen puutarha. Tätä Turkestanista löydettyä punakukkaista muotoa on käytetty paljon koristeomenapuiden jalostuksessa.

Helsingissä kaupunginpuutarhuri Bengt Schalinin aikana (1946-1957) puistoihin istutettiin paljon erilaisia kukkivia koristepuita ja -pensaita. Omenapuut kuuluivat Schalinin suosikkeihin, joten koristeomenapuiden määrä Helsingin viheralueella kasvoi merkittävästi tuona aikana. Valitettavasti vain hyvin harvoilta alueilta on löydettävissä istutussuunnitelmia tai kasviluetteloita, mikä osaltaan vaikeuttaa vanhojen kantojen tutkimista. Lisäksi Schalinin sanotaan istuttaneen paljon Euroopasta pelkällä numerokoodilla varustettuina tuotuja puita, jotka todennäköisesti ovat jonkinlaisia nimeämättömiä risteymiä. Tästä johtuen Helsingistä löytyy paljon koristeomenapuita, joita ei löydy mistään muualta.

Helsingin alueelta löytyviä koristeomenapuita on aiemminkin kartoitettu kasvitieteilijä Risto Murron toimesta vuonna 1985. Tuolloin kerättiin paljon herbaarionäytteitä pitkin Helsinkiä löytyvistä puista (näytteet löytyvät Kasvimuseon kokoelmista). Tutkimuksen karttoja tai muistiinpanoja ei ole koskaan järjestetty tai kirjoitettu puhtaaksi, vaan niiden kopiot löytyvät omasta mapistaan Helsingin kaupungin Katu- ja puisto-osastolta. Vuonna 1993 on myös tehty kierros Helsingissä säilyttämisen arvoisten koristeomenien löytämiseksi. Tämän kierroksen teki silloinen Rakennusviraston viherosasto ja se tehtiin Helsingin KESKAS-hankkeen yhteydessä. Kierroksen tuloksena Satu Tegel ja Päivi Apajalahti Viherosastolta valitsivat lisäykseen seitsemän tunnistamatonta koristeomenapuuta. Niitä on hinnastojen mukaan edelleen kohtuullisen hyvin saatavilla monista taimistoista ja taimimyymälöistä. Ikävä kyllä lajikenimet ovat menneet joillakin taimistoilla sekaisin ja osa taimista on tällä hetkellä myynnissä väärillä nimillä.

Helsingin viheralueilta löytyvät hieman iäkkäämmät koristeomenapuut voidaan karkeasti ottaen luokitella kolmeen ryhmään. On olemassa tunnettuja lajikkeita, joita edelleen käytetään paljon (kuten 'Makamik' ja 'Hopa') sekä tunnettuja vanhoja lajikkeita, joita ei nykyään ole Suomessa saatavilla (kuten 'Nipissing' ja 'Lemoinei'). Näiden lisäksi löytyy runsaasti sellaisia puita, joiden voidaan olettaa olevan nimeämättömiä risteymiä (mahdollisesti siemenistä lisättyjä). Viimeistä ryhmää edustavat esimerkiksi suurin osa Lauttasaaren Isokaaren punakukkaisista koristeomenista ja Tähtitornin vuoren koilliskulmasta löytyvät punakukkaiset puut.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli etsiä Helsingin puistoista vanhoja koristeomenapuita ja valita niiden joukosta kiinnostavat yksilöt lähempään tarkasteluun. Lajikenimet pyrittiin mahdollisuuksien mukaan selvittämään sekä tekemään lajikekuvaukset hienoille nimeämättömille puutyypeille uusien lajikenimien rekisteröimistä varten. Yleisempänä tavoitteena on edesauttaa Helsingin puistokasvillisuuden säilyttämistä mahdollisimman monipuolisena sekä kauniiksi ja kestäviksi osoittautuneiden lajikkeiden ja kantojen lukumäärän lisäämistä puistoissa.

Helsingin kaupungille tehtävän työn lisäksi aiheesta tehdään pro gradu -tutkielma Helsingin yliopiston soveltavan biologian laitokselle (SBL). Helsingin kaupungin rakennusviraston Katu- ja puisto-osastolla (KPO) työtä ohjaa MMM Satu Tegel ja yliopistolla MMT Leena Lindén.

2 Tutkimuksen toteuttaminen

2.1 Tutkimuskasvien valinta

Työ aloitettiin tutkimuskasvien alustavalla valinnalla, mikä käytännössä tarkoitti jollain tavalla erityisten puiden etsimistä erilaisista kirjallisista lähteistä. Näitä lähteitä olivat mm. Helsingin kaupungin eri viheralueista teettämät kasvillisuusinventoinnit, KPO:lta löytyvä Risto Murron *Malus* –kansio vuodelta 1985 sekä vuoden 1993 omenapuukierroksen yhteydessä syntynyt materiaali. Lisäksi käytiin haastattelemassa Lauttasaaressa asuvaa puutarhuri Mikko Lagerströmiä, joka on vuosia seurannut Isokaaren varrella kasvavia omenapuita. Kukinnan lyhytkestoisuuden takia kohteet piti valita etukäteen ja niistäkin valikoida tärkeimmät, sillä vaihtelevat sääolot vaikuttavat kukinnan pituuteen hyvin voimakkaasti.

Malus ‘Tumma kaunotar’ (s. 23).
Mennyt loisto vuodelta 1993.

Joidenkin puuyksilöiden tarkkaa havainnointia pidettiin muita tärkeäpänä ja siksi kukinnanaikaiset kierrokset suunniteltiin sen mukaan, että ainakin kyseiset puut ehtisi havainnoida. Näitä olivat vuonna 1993 työnimillä lisäykseen valitut seitsemän puuta, joiden työnimet ovat oikeastaan jo vakiintuneet käytetyiksi lajikenimiksi. Tässä julkaisussa ne ilmaistaan yksinkertaisia lainausmerkkejä käyttäen. Ne ovat ‘Aamurusko’, ‘Kadetti’, ‘Kirjailija’, ‘Kuohu’, ‘Linnanmäki’, ‘Rixi’ ja ‘Tumma kaunotar’. Näistä viimeisin on kuulemma hankala lisättävä, minkä takia sen lisäyksestä ollaan luultavimmin luopumassa.

Näiden seitsemän puun lisäksi tärkeinä pidettiin myös Isokaaren varrelta Mikko Lagerströmin valitsemia uusia ehdotuksia lisäykseen otettavista. Niitä on myöskin seitsemän kappaletta ja niistä on käyty talven 2005 aikana keräämässä varteoksia lisäystä varten. Lagerström on ehdottanut työnimiksi seuraavia; ”Mikko”, ”Long River”, ”Fastigiata”, ”Punertava helmi”, ”Iltarusko” (samasta puusta löytyy mainintoja myös KESKAS-tutkimuksen ajoilta, jolloin työnimenä oli ”Polkagris”), ”Lumihiutale” ja ”Jasmine”. Tässä julkaisussa ne ilmaistaan kaksinkertaisia lainausmerkkejä käyttäen samoin kuin tutkimuksen aikana mukaan valikoituneiden puiden työnimet.

Tarkkaan havainnoitujen puiden varsinainen lukumäärä varmistui kenttäkauden aikana tutkijan valinnan pohjalta. Kohteista löytyvistä puista tutkimukseen valittiin ne, jotka koriste- tai kestävyysominaisuuksiltaan poikkesivat edukseen muusta joukosta. Yleisluontoisempia havaintoja löytyy monista muistakin puista. Mukaan pääsi myös muutama sellainen puu, jotka löydettiin kukinta-aikaan sattumalta puistoissa liikkuessa tai jotka löydettiin kukinnanaikaisen vihjeen perusteella. Tarkemmin havainnoituja puita valikoitui mukaan yhteensä 30 kappaletta.

Kulosaaressa Kramerin lehdossa kasvaa “perustyypin” puu, jonka voisi olettaa olevan lajiketta ‘Hopa’. (s. 28)

2.1.1 Hyvän koristeomenapuun valintakriteerit

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli löytää Helsingin puistoissa kasvavien koristeomenapuiden joukosta esteettisiltä sekä käyttöja kestävyysominaisuuksiltaan merkittävät vanhat yksilöt. Tärkeimpänä pidettiin viheralueiden vanhempaa koristeomenapuukantaa, jotta merkittävimmät puutyypit saataisiin lisäykseen ennen kuin yksilöt kuolevat. Tarkoituksena oli myös saada kartoitettua minkälaiset koristeomenat ovat tyypillisiä Helsingin viheralueille, jotta kyseiset tyypit saataisiin lisäyksen ja uusien istutusten avulla säilymään osana Helsingin kaupunkikuvaa.

Koristeomenapuiden määrä on Helsingin viheralueilla niin suuri, että tutkimuksessa päätettiin keskittyä pääsääntöisesti punakukkaisiin yksilöihin. Mukaan pääsi myös muutamia valkokukkaisia, jos niissä oli joku erityinen ominaisuus tai ne olivat jo aiemmin mukaan valittuja (esimerkiksi vuonna 1993 lisäykseen valittu ‘Kuohu’).

Suomesta löytyvien koristeomenapuulajikkeiden valikoimissa on aika vähän kerrannaiskukkaisia vaihtoehtoja. Tästä johtuen kaikki tavatut kerrannaisia kukkia tuottavat yksilöt valittiin mukaan. Myös yksittäisten kukkien erikoinen ulkonäkö edisti valintaa, mikäli puun kukinta oli edes kohtalainen.

Esteettisissä ominaisuuksissa keskityttiin kukinnan runsauteen, puun kasvutapaan, kesän lehtiasun yleiseen ulkonäköön ja sadon näyttävyyteen. Monipuolisten käyttöominaisuuksien ylläpitämiseksi mukaan valittiin kasvutavaltaan mahdollisimman monenlaisia puita, jotta jokaiselle kohteelle löytyisi tulevaisuudessa sopiva tyyppi. Kestävyysominaisuuksien osalta kiinnitettiin huomiota siihen, miten puut ovat menestyneet meidän oloissamme, mistä tietysti näyttävyys vielä vanhanakin kertoo paljon. Lisäksi pantiin merkille, miten puut ovat kestäneet leikkausta, jos niitä jostain syystä on vuosien varrella leikattu.

Koristeomenpuiden kukkaloistoa Lauttasaaresta Isokaaren varrelta

2.2 Havainnoitujen puiden sijainti Helsingissä

Havaintokohteita kertyi kesän aikana yhteensä 15 kappaletta ja niistä tutkimukseen valikoitui yhteensä 30 puuta. Havaintokohteet luetellaan alla (suluissa kohteesta mukaan valikoituneiden puiden lukumäärä). Lisäksi kohteet näkyvät kartalla seuraavalla sivulla (listassa kohteen edessä oleva numero viittaa kartalta löytyvään numeroon). Kartalla näkyy lisäksi myös vihreällä merkittynä Tähtitornin vuoren koilliskärki, josta löytyy kymmenen keskenään erilaista puuta, joista ei kuitenkaan ole havaintoja kukinnanaikaisesta kiireestä ja valintavaikeuksista johtuen. Nämä puut vaikuttaisivat olevan Isokaaren vanhemman puukannan (Länsiväylän puoleinen pää) kanssa samanikäisiä.

Kohteista monipuolisin ja eniten koristeomenapuita käsittänyt kohde on Isokaaren varsi Lauttasaaressa. Sinne on istutettu katupuiksi yhteensä 130 koristeomenaa. Niistä noin puolet on valkokukkaisia ja puolet punakukkaisia. Isokaaren varrelta löytyy tarkemmin havainnoituja puuyksilöitä yhteensä 12 kappaletta.

Tähtitornivuoren koilliskulman koristeomenapuiden syksyn koristeellinen sato.

Havaintokohde (Havainnoidut/Kokonaismäärä)

1. Arkadiankadun ja Pohjoisen Rautatiekadun kulma (Eläinmuseota vastapäätä) (1/4) - Etu-Töölö
2. Hesperian esplanadi (1/1) - Taka-Töölö
3. Huopalahdentien varsi (Kivitorpanpuisto) (2/3) - Munkkiniemi
4. Isokaari (12/130) - Lauttasaari
5. Kadetintie 10:n etupiha (1/2) & Solnanpuisto (1/4) - Munkkiniemi
6. Kaupunginpuutarhan koilliskulma (1/4) - Taka-Töölö
7. Kirjailijan puisto (1/13) - Taka-Töölö
8. Kramerinlehto (2/2) - Kulosaari
9. Mäyräpuisto (1/6) - Herttoniemi
10. Omenankukkapuisto (Alppipuisto, etelä) (3/60) - Alppiharju
11. Runebergin esplanadi (1/7) - Keskusta
12. Temppeliaukio (1/18) - Etu-Töölö
13. Töölön kirjaston vierusta (Topeliuksen puisto, pohjoinen) (1/6) - Taka-Töölö
14. Töölönlahden koillisranta (1/5) - Taka-Töölö
15. Tähtitornin vuori (0/10) - Keskusta

Havaintokohteiden sijainti Helsingissä. Tarkemmat sijaintitiedot löytyvät edellisen sivun luettelosta.

2.3 Havainnot

Varsinaiset havainnot tehtiin kasvukaudella 2006. Kukkahavainnot tehtiin 30.5.-13.6., lehtihavainnot 11.-17.7. ja hedelmähavainnot 14.9.-17.10. Havainnot kasvutavasta pyrittiin tekemään muiden havaintojen yhteydessä.

Mittausten lisäksi tutkimuspuista kerättiin herbaarionäytteet kukkahavaintojen ja lehtihavaintojen yhteydessä sekä kerätystä aineistosta otettiin paljon valokuvia puiden myöhemmän vertailun avuksi. Valokuvien taustana käytettiin koko ajan samaa harmaan väristä pahvikorttia värien vertailua helpottamaan. Lisäksi väreille määritettiin koodit käyttäen apuna Royal Horticultural Societyn (RHS) värikarttaa. Kohdekohtaiset kuvaukset ja kartat sekä valokuva-aineisto löytyvät kokonaisuudessaan KPO:lta.

Kukkien, lehtien ja hedelmien värien määrittelyssä käytetty RHS:n värikarttaa.

2.4 Lajikenimien etsintä

Mahdollisimman monille tutkimuspuille pyrittiin löytämään ehdotus lajikenimeksi. Työn apuna käytettiin eniten Den Boerin kirjoittamaa kirjaa “Ornamental Crab Apples” vuodelta 1959 sekä John L. Fialan kirjaa “Flowering Crabapples, The Genus Malus” vuodelta 1994. Lisäksi apuna olivat G. Krüssmannin “Manual of Cultivated Broadleaved Trees and Shrubs” vuodelta 1968, W. J. Beanin “Trees and Shrubs hardy in the Britisth Isles” vuodelta 1981, Schalinin kirja “Koristepensaista kauneimmat” vuodelta 1953, Schalinin koristeomenista kirjoittamat artikkelit vuosilta 1934 ja 1936 sekä muut artikkelit, joista lajikekuvauksia löytyi.

2.5 Tunnistamisen ongelmat

Helsingin viheralueilta löytyvän koristeomenapuukannan monimuotoisuus aiheutti huomattavasti haasteita lajikenimien selvittämiseen. Omenalajien ja -lajikkeiden sanotaan risteytyvät niin tehokkaasti keskenään, että nimettyjen kloonien lisäksi Helsingissä kasvavien puuyksilöiden joukosta löytyy todennäköisesti myös siemenestä kasvaneita tai kasvatettuja yksilöitä, jotka eivät siten kuulu mihinkään nimettyyn kantaan. Tilannetta ei helpota se, että kirjallisuudesta löytyvät lajikekuvaukset ovat todella suurpiirteisiä. Niissä lajikkeiden ominaisuuksia kuvataan monesti ainoastaan muutamalla adjektiivilla. Tällöin sama kuvaus voi sopia monen erilaisen yksilön ominaisuuksiin, joiden väliset erot löytyvät niistä mainitsemattomista piirteistä, kuten purppuranpunaisen eri sävyistä, terälehden muodosta, kukkapohjuksen karvaisuudesta ja niin edelleen. Samalle lajikkeelle saattaa lisäksi löytyä erilaisia tai jopa ristiriitaisia tuntomerkkejä sisältäviä kuvauksia.

Tarkkaa lajiketunnistusta hankaloitti myös tiettyyn puutyyppiin luokiteltavien yksilöiden vähäisyys, toisistaan selvästi poikkeavat kasvuolot sekä puiden vaihteleva kunto, jolloin varmoja päätelmiä kyseisten ominaisuuksien tyypillisyydestä kyseiselle kannalle oli vaikea tehdä. Tämän lisäksi havaintoja on ainoastaan yhdeltä kasvukaudelta, jolloin jäi havainnoimatta esimerkiksi omenapuille tyypillinen jaksoittainen kukinta, jota esiintyy joillakin puutyypeillä selvemmin kuin toisilla.

Kaikista näistä vaikeuksista huolimatta muutamille tutkituille tyypeille löytyi nimiehdotus ja muutamiin tyyppeihin oletettavasti kuuluu tutkimuspuista useampi kuin yksi.

3 Helsingin viheralueilta tutkimukseen valikoituneet koristeomenapuukohteet

Helsingin viheralueilta löytyy hyvin monenlaisia koristeomenia. Varsinkin punakukkaisissa löytyy runsaasti erilaisia muunnoksia. Tätä monimuotoisuutta on varmasti edesauttanut se, että omenapuiden suvun lajit ja lajikkeet risteytyvät helposti keskenään ja viheralueiden puiden joukkoon mahtuu erittäin todennäköisesti myös siemenestä lisättyjä yksilöitä, jotka eivät siis edusta mitään nimettyä lajiketta.

3.1 Lauttasaaresta Isokaaren varrelta löytyvät koristeomenat

Näkymä Isokaarelta kukinta-aikaan.

Helsingin komein koristeomenapuukohde löytyy Lauttasaaresta Isokaaren varrelta. Sinne on vuosien saatossa istutettu katupuiksi yhteensä 130 koristeomenaa, joista noin puolet on puna- ja puolet valkokukkaisia. Mukaan mahtuu myös yksi päärynäksi tunnistettu puu. Isokaaren luoteispäässä (Länsiväylän puoleinen pää) puut ovat selvästi isokokoisempia, eli oletettavasti vanhempia, kuin kaakkoispäässä, samoin punakukkaisten lukumäärä on siellä paljon suurempi. Luoteispään puut kasvavat korotetulla viherkaistalla, jossa niiden alle on istutettu pääosin kurtturuusua, mutta myös nurmikkoa näkee. Kaakkoispään puut kasvavat asfaltin keskellä ja paikoin ne joutuvat kilpailemaan valosta suurten koivujen ja mäntyjen kanssa, joita jalkakäytävällä myös on.

Puut toimivat koko Isokaaren pituudelta jakajana autotien ja jalkakäytävällä olevan pyörätien välissä. Monia puita on leikattu voimakkaasti – kuten katupuiden kohdalla on tavallista. Asukkaita nämä puut ihastuttavat keväällä kukinnan aikaan ja vihastuttavat syksyllä, kun omenia putoilee ja liiskaantuu jalkakäytävän asfalttiin. Ikävä kyllä kevään kukinta on syksyn satokautta lyhyempi ja kukkien kauneus unohtuu helposti syksyn sottaisuuden ärsyttäessä. Vaikutelmaa korostaa se, että suuria hedelmiä tuottavat puut sijaitsevat monesti peräjälkeen, jolloin yhteen kohtaan putoilee huomattavan paljon hedelmiä.

Pudonneiden suurikokoisten hedelmien aiheuttamaa sotkua Isokaaren varren pyörätiellä.

Koristeomenapuiden tuottaman hedelmäsadon määrästä ja hedelmien koosta on vaikea sanoa yksiselitteisiä ihanteita. Suurikokoiset, kirkkaan väriset hedelmät ja runsas sato ovat toki syksyllä näyttäviä, mutta suuret hedelmät putoavat nopeammin puusta ja aiheuttavat enemmän sotkua kuin pienikokoiset hedelmät. Lisäksi, mitä runsaampi sato tulee, sitä enemmän on hedelmiä, jotka voivat pudota. Kasvupaikasta riippuen eri ongelmat ja toiveet korostuvat. Eli sillä on merkitystä kasvaako puu nurmikon, pensaiden vai asfaltin keskellä tai katsotaanko puuta kaukaa vai läheltä jne. Tästä johtuen lajikevalikoimista tulisi löytyä myös hedelmien ja hedelmäsadon suhteen erilaisia puita, jotta jokaiseen tarkoitukseen löytyisi sopiva lajike.

Yleisesti ottaen koristeomenapuut ovat kuitenkin parhaimmillaan paikoissa, joissa hedelmien putoileminen ei aiheuta ongelmia (kuten muun kasvillisuuden keskellä). Kokonaan hedelmiä tuottamattomia omenapuita ei nimittäin juuri ole, tai sitten niiden kukintakin on heikko.

Isokaarella vaikeinta oli tutkimuskasvien valinta. Omenapuiden kukinta on niin lyhytaikainen, että kaikkien mielenkiintoisten puuyksilöiden havainnointi yhden kasvukauden aikana on mahdotonta. Tästä johtuen Isokaarelta on tehty silmämääräisiä havaintoja ja otettu valokuvia myös niistä punakukkaisista puista, jotka jäivät tarkemmin havainnoimatta. Havainnointipäiviä Isokaarella oli yhteensä viisi, mutta silti jonkun puun hieno kukinta on voinut jäädä huomaamatta puuyksilöiden kukinta-aikojen suuren vaihtelun takia. Etenkin joku myöhäisemmistä kukkijoista on saattanut jäädä huomaamatta, sillä havainnointipäivät painottuivat kukinnan alkuvaiheeseen.

Suurin osa Isokaarella havainnoitavista puista valittiin etukäteen. Ne olivat joko Satu Tegelin ja Päivi Apajalahden vuonna 1993 lisäykseen valitsemia tai Isokaaren varrella asuvan aktiivisen koristeomenapuuharrastajan Mikko Lagerströmin ehdotuksia, joista oli edellisenä talvena kerätty varteoksia lisäystä varten. Niiden lisäksi muutama puu valittiin havainnointikierrosten aikana. Kaiken kaikkiaan 12 puuta havainnoitiin tarkemmin.

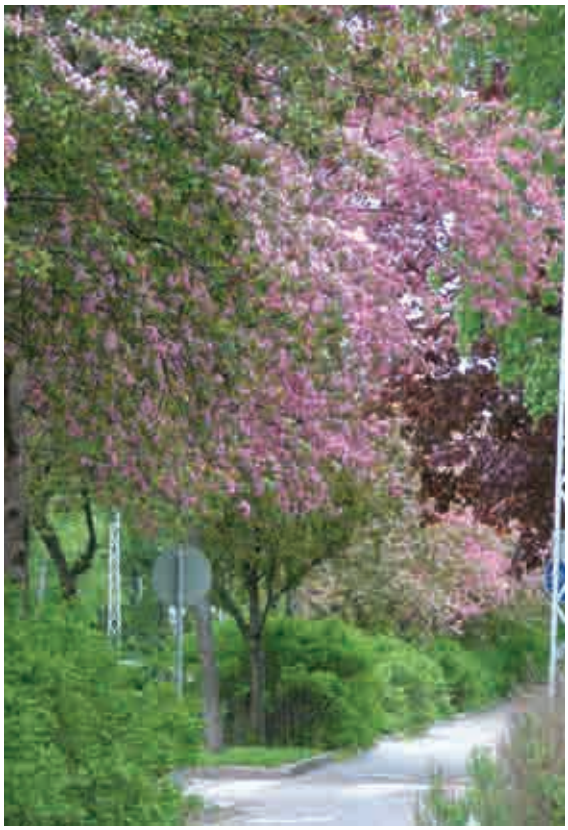

Näkymiä Isokaarelta kukinta-aikaan.

3.2 Omenankukkapuisto

Runsaasti koristeomenapuita kasvaa myöskin Alppipuiston eteläosassa niin kutsutussa Omenankukkapuistossa. Sen kiveysalueet on perustettu 1960-luvulla ja siellä kasvaa monien koristeomenapuiden lisäksi myös runsaasti marjaomenapensaita (*Malus toringo var. sargentii*). Sieltä on valikoitunut lisäykseen KESKAS-tutkimuksen aikoihin kaksi puuta ('Linnanmäki' ja 'Tumma kaunotar'). Tämän tutkimuksen aikana havainnoitiin tarkemmin myös yksi kasvutavaltaan pensasmainen koristeomena, jolla on kerrannaiset valkoiset kukat. Muilta osin Omenankukkapuiston punakukkaiset puut olivat tutkimusvuonna aika heikossa kunnossa. Mahdollisesti aiempien kesien kuivuudet ja kasvien ikääntyminen alkavat näkyä. Myös jokin hyönteinen oli tehnyt tuhojaan kukissa ja nupuissa, minkä takia monien puiden koristearvoa ei pystynyt arvioimaan. Hyönteistuhot vaikeuttivat myös tutkimuspuiden, varsinkin 'Tumman kaunottaren', havainnointia.

Tähtitorninvuoren koilliskulman koristeomenapuita.

3.3 Muiden alueiden koristeomenapuista

Tähtitorninvuoren koilliskärkeen on istutettu komea kymmenen punakukkaisen koristeomenapuun ryhmä. Ulkonäkönsä puolesta niiden voidaan olettaa olevan iältään lähellä Isokaaren vanhempia punakukkaisia puita. Koristeomenapuiden keskeltä löytyy myös yksi rusokirsikka (*Prunus sargentii*). Kaikki puut on istutettu suhteellisen jyrkkään rinteeseen, joka viettää Laivasillankadulle päin. Ne näkyvät kauas ja piristävät mukavasti kadunvartta ja satamaalueen reunaa. Tälle alueelle ehditiin vasta havaintokierrosten loppuvaiheessa ja valinnan kanssa tuli esiin vastaava ongelma kuin Isokaarella. Kaikki kymmenen puuta ovat keskenään erilaisia ja hienoja, eikä aikaa niiden kaikkien havainnointiin ollut. Mikään niistä ei noussut selvästi ylitse muiden ja osassa paras kukinta alkoi jo olla ohi, joten tarkempaa havainnointia ei tehty. Kaikista puuyksilöistä on kuitenkin joitain silmämääräisiä havaintoja ja valokuvia. Kokonaisuutena tämä ryhmä on ehdottomasti vaalimisen arvoinen.

Kaupunginpuutarhuri Bengt Schalin suunnitteli aikanaan useita pieniä puistoja. Niistä tutkimuskohteiksi valikoituivat Mäyräpuisto Herttoniemessä ja Kramerinlehto Kulosaaressa. Molemmat niistä ovat kooltaan pieniä, mutta kasvilajivalikoimaltaan poikkeuksellisen monipuolisia. Mäyräpuistosta mukaan tarkemmin havainnoitujen puiden joukkoon pääsi puiston ainoa vanha koristeomena, joka oletettavasti on samaa tyyppiä Runebergin esplanadilta löytyvän suurikokoisen puun kanssa. Myös Runebergin patsaan vierestä löytyvä suuri puu kuuluu tutkimuksessa tarkemmin havainnoitujen joukkoon. Kramerinlehdosta löytyy kaksi tyypiltään hyvin erilaista koristeomenaa, jotka molemmat pääsivät tutkimukseen mukaan.

Hesperian esplanadille luotiin puiston perustamisen yhteydessä oikea kukkivien kasvien keidas. Myös koristeomenapuita sinne on istutettu 40-luvun lopulla lähemmäs 40 kappaletta. Tästä kukkaloistosta on nykyisin enää rippeet jäljellä ja koristeomenapuitakin on hengissä vain yksi, joka sekin on rungon tyveltä pahasti vaurioitunut. Tämä puu valittiin kuitenkin mukaan, sillä sen voidaan katsoa edustavan vanhaa lajikevalikoimaa.

Tokoinrannan puistoalueilta löytyy myös kohtuullisen runsaasti koristeomenia. Näiden puiden joukosta ei kuitenkaan löytynyt riittävän näyttäviä tai erikoisia puita, joten tarkempia havaintoja ei tehty. Lisäksi suurin osa puista on aika nuoria ja edustaa oletettavasti viime vuosinakin paljon käytettyä lajiketta ‘Makamik’, jonka mukaan saaminen ei ollut tutkimuksen kannalta olennaista.

Näkymä Isokaarelta kukinta-aikaan.

4 Tutkimustulokset

Tämän otsikon alle on ryhmitelty ja tarkemmin kuvailtu 30 tutkimuspuun joukosta valitut jollain tavalla erityiset puut tai puutyypit. Näitä on yhteensä 17 kappaletta ja niiden ryhmittelyssä noudatetaan kolmijakoa;

1. Lisäyksessä olevat vuonna 1993 valitut puut (7 kpl),
2. Uudet ehdotukset lisäykseen (4 kpl)
3. Muut mielenkiintoiset tyypit (6 kpl)

Lyhyet kuvaukset kaikista tutkimuspuista löytyvät taulukona Liitteestä 1. julkaisun lopusta.

Puun kuvauksen kohdalla KESKAS-numero viittaa kyseisen tutkimuksen aikana annettuun numeroon, tutkimuspuu-numero tämän tutkimuksen numerointiin ja lisäksi joissakin suuremmissa kohteissa on myös oma numerointi (kuten Isokaarella), joka taas on tehty helpottamaan kyseisen kohteen puiden erottamista toisistaan. Samaa numerointia käytetään myös tämän tutkimuksen kartta-aineistossa.

4.1 Lisäyksessä olevat vuonna 1993 valitut puut

Satu Tegelin ja Päivi Apajalahden vuonna 1993 valitsemien puiden joukossa on nyt tehtyjen havaintojen perusteella oikein oivallisia puita. Niistä erityisen hienoja tänä vuonna olivat ‘Linnanmäki’ ja ‘Kadetti’. Myös ‘Rixi’ oli komea hämmentävän runsaalla kukinnallaan. Mikko Lagerströmin mukaan se on kuitenkin hyvin voimakkaasti jaksottainen kukkija, toisin sanoen välivuosina komeudesta ei ole tietoakaan. Tämä tulisi huomioida sitä käytettäessä.

‘Kadetti’ ja ‘Linnanmäki’ ovat keskenään hyvin erilaisia, mutta molempien etuna on läpi kasvukauden kestävä kaunis ulkoasu. Varsinkin ‘Kadetilla’ lehdet ovat kauniin kiiltävät sekä terveen ja kestävän oloiset. ‘Linnanmäki’ ei ehkä ollut tutkimuskesänä parhaimmillaan kuivien kesien ja koko Omenankukkapuistoa vaivanneen hyönteisongelman takia. Silti siitä jäi positiivinen mielikuva.

Malus ‘Aamurusko’ kukinta-aikaan.
Puu on kasvutavaltaan kohtuullisen avoin ja sen oksat ovat hentoja.

4.1.1 Puukohtaiset kuvaukset

‘Aamurusko’
KESKAS-877, Isokaari 57, tutkimuspuu nro 30

‘Aamurusko’ löytyy Isokaaren varrelta. Sen kukat ovat erityisen kauniit, malliltaan ruusua muistuttavat, kerrannaiset ja vaaleanpunaiset. Havainnot tehtiin vasta kukinnan loppuvaiheessa, mutta silti joitain viitteitä kukkien tummemmasta sävystä kukinnan alkuvaiheessa oli havaittavissa. Kukkapohjus (josta hedelmä muodostuu) sillä on niukkakarvainen. Hedelmäsato ei ollut kovin runsas. Hedelmät olivat pienehköjä (leveys 1,6 cm), kuorelta puna-keltaisia ja malto on vaaleaa. Niukka hedelmäsato saattaa johtua myös kohtuullisen varjoisasta kasvupaikasta.

Kukiltaan tämä puu on siis poikkeuksellisen kaunis, mutta syksylle toivoisi näyttävämpää satoa. Vaikka toki esimerkiksi katupuulle niukempi sato voi olla myös hyvä ominaisuus. Kukkien kerrannaisuus on sen verran harvoin esiintyvä piirre suomalaisessa koristeomenapuukannassa, että jo se puoltaa lisäyksen jatkamista.

Malus ‘Aamurusko’. Puun kukat ovat kauniin ruusumaisesti kerrannaisia ja hedelmät selkeästi kaksiväriset.

‘Kadetti’
KESKAS-878, tutkimuspuu nro 4

‘Kadetti’ on kasvutavaltaan leveä ja suurikokoinen puu. Se sijaitsee Munkkiniemessä, Kadetintie 10:n etupihalla. Sen yksinkertaiset tasaisen vaaleanpunaiset kukat eivät ole kovinkaan erikoiset, mutta kukinnan runsaus korvaa tuon puutteen. Sen kukkapohjus on karvainen. Kukintansa ‘Kadetti’ aloittaa ensimmäisten koristeomenapuiden joukossa. Syksyllä sen runsas hedelmäsato on näyttävä kirkkaanpunaisine kohtuullisen suurine hedelmineen (leveys 3,4 cm). Hedelmä on muodoltaan pituuttaan leveämpi. Joissain oksissa hedelmiä oli niin paljon, että ne notkuivat.

Tämän puun edut eivät siis ole sen erikoisuudessa, vaan sen yleisessä komeudessa kaikkina vuodenaikoina. Leveän kasvutapansa ja suuren kokonsa vuoksi se ei sovi ahtaisiin paikkoihin, mutta suuriin puistoihin siitä saa vuosien saatossa oikein näyttävän puun.

Malus ‘Kadetti’. Puun kukat ovat väriltään tasaisen vaaleanpunaiset ja ulkomuodoltaan kohtuullisen tavanomaiset. Hedelmät ovat suuria, malliltaan hieman litteitä ja kauniin kirkkaanpunaisia.

Malus ‘Kadetti’. Puun kukinta on runsas ja näyttävä, mitä edesauttaa puun suuri koko ja leveäkasvuisuus.

‘Kirjailija’
KESKAS-879, tutkimuspuu nro 3

Töölöstä Kirjailijan puistosta löytyvän ‘Kirjailijan’ kukat ovat poikkeuksellisen tummia väriltään ja suuria kooltaan. Lisäksi puun leveä kasvutapa ja suuri koko tekevät siitä kukinta-aikaan erityisen näyttävän. Kukkien terälehdet ovat tyyliltään rentoja, eli ne saattavat painopisteestä riippuen asettua epätasaisesti. Kukan keskellä on selvärajainen valkoinen kuvio. Kukkapohjus on karvainen. Hedelmä on kooltaan pienehkö (leveys 1,5 cm), väriltään puna-oranssi ja sen pinnalla on selviä uurteita. Hedelmän malto on oranssinkeltaista.

Syksyllä hedelmäsato jäi sen verran niukaksi, ettei näyttävyydestä voida puhua. Lisäksi havaittiin myös kohtuullista omenarupialttiutta sekä hedelmissä että lehdissä, mikä näkyi myös puistoihin istutetuissa nuorissa taimissa. Tautialttiuden takia ‘Kirjailijan’ kohdalla tulisi tarkkaan harkita, kannattaako sitä suosia uusissa istutuksissa, vaikka se kukinnan aikaan onkin erityisen näyttävä.

Malus ‘Kirjailija’. Puun kukat ovat poikkeuksellisen suurikoiset ja tummat. Hedelmät ovat pienikokoisia eikä niitä muodostunut tukimuskesänä kovin paljon.

Malus ‘Kirjailija’ kukinnan alkuvaiheessa. Kirjailijanpuistossa sijaitsee neljän puuyksilön ryhmä, joka on todella näyttävä kukinta-aikaan.

‘Kuohu’
KESKAS-880, tutkimuspuu nro 2

Valkokukkaista ‘Kuohu’-lajiketta näyttäisi olevan huomattavasti heikommin myynnissä kuin muita vuoden 1993 lisäysvalintoja, mutta se ei mielestäni ole erityisen suuri menetys. ‘Kuohu’ ei nimittäin ole yksinkertaisten valkokukkaisten joukossa erikoinen, eikä kukinnan komeus ollut tutkimusvuonna mitenkään poikkeuksellinen. Kukkapohjuksen karvaisuuden ja punaisten keskikokoisten hedelmien verhiöllisyyden perusteella sen voisi päätellä kuuluvan Prunifolia-ryhmään, eli toisin sanoen sen perimässä on oletettavasti siperianomenapuuta (*Malus prunifolia*). Hedelmä on kooltaan keskikokoinen (leveys 2,6 cm).

Puuyksilönä Töölönlahden pohjukasta löytyvä ‘Kuohu’ on kuitenkin hieno ja siksi vaalimisen arvoinen.

Malus ‘Kuohu’ kukinta-aikaan.
Puu on suurikokoinen ja komea,
muttei kovin erityinen.

Malus ‘Kuohu’. Puun kukat ovat kauttaaltaan valkoisia
ja hedelmissä on havaittavissa selkeä väriero sisä- ja ulkopuolen välillä.

Vertailun vuoksi kaksi kuvaa valkoisesta
kukkarunsaudesta Isokaarella. Lähikuvassa noin samankokoiset ja vasemmalla olevassa kuvassa
Malus ‘Kuohua’ pienemmät kukat.

Malus ‘Linnanmäki’. Puu on keskikokoinen ja kuivista kesistä huolimatta huomattavan hyväkuntoinen kallioisella kasvupaikallaan.

‘Linnanmäki’
KESKAS-881, tutkimuspuu nro 26

Linnanmäen vierestä, Omenankukkapuistosta, löytyy kasvutavaltaan pieni ja pyöreähkö ‘Linnanmäki’, jolla on erikoiset kukat. Niiden väri on huomattavan tumma ja keskellä on poikkeuksellisen selvästi erottuva valkoinen kuvio. Monissa kukissa on myös havaittavissa ylimääräisiä terälehtiä. Lisäksi puu tuottaa kukkia niin paljon, ettei erikoisuus ole sen ainut vahvuus. Kukkien lisäksi puulla on toinenkin erikoinen piirre, se on nimittäin erityisen karvainen, minkä huomaa varsinkin keväällä nuorista versoista ja lehdistä sekä syksyllä hedelmistä. ‘Linnanmäen’ kukinta ajoittuu viimeisten koristeomenpuiden joukkoon. Näinkin kuivana kesänä kallioisella kasvupaikalla puuhun muodostui aika paljon pieniä (leveys 1,3 cm), punaisia hedelmiä, joiden kirkkaanpunainen väri on selvä myös hedelmän sisäosissa.

Poikkeuksellisen myöhäinen näyttävä kukinta, erikoiset kukat ja kohtuullisen pieni koko tekevät tästä puusta käyttökelpoisen moneenkin tarkoitukseen. Lisäksi nuorten versojen karvaisuus tekee siitä keväällä varsin koristeellisen.

Malus ‘Linnanmäki’. Puun kukat ovat väriltään huomattavan tummia ja niiden keskellä on kaunis valkoinen kuvio. Hedelmät ovat kauttaaltaan kirkkaanpunaisia.

‘Rixi’
KESKAS-882, Isokaari 96, tutkimuspuu nro 10

Isokaaren varrelta, ravintola Caaren edustalta löytyvä ‘Rixi’ oli tutkimusvuonna todella hieno. Pinkit kukat lähes peittivät oksat ja hedelmiäkin muodostui paljon. Kukat ovat litteitä ja suurin osa niistä on kerrannaisia. Niiden erikoisuutena kerrannaisuuden lisäksi on punakukkaisilla harvemmin esiintyvä kukkapohjuksen kaljuus. Hedelmät ovat pienehköjä (leveys 1,7 cm), pyöreitä, verhiöttömiä ja niiden pinnalla on uurteita. Sekä kuori että malto ovat väriltään punaisia. Puuna ‘Rixi’ on aika pienikokoinen, mutta toisaalta sen koko ei poikkea paljon vierustovereista, joten se voi johtua myös muita tutkimuspuita nuoremmasta iästä.

Mikko Lagerström tiesi kertoa, että ‘Rixin’ komeus ei kuitenkaan ole jokavuotista. Vaikka se muuten onkin erityisen hieno puutyyppi, kannattaa sen käyttöä miettiä tarkkaan juuri kukinnan jaksoittaisuuden takia. Parhaiten se saattaisi toimia sekaistutuksessa muiden lajikkeiden kanssa.

Malus ‘Rixi’ on kukkiessaan todella näyttävä, sillä kukat lähes peittävät oksat.

Malus ‘Rixi’. Puun kukat ovat litteitä ja monesti puolikerrannaisia.
Hedelmät ovat verhiöttömiä ja niiden pinnalla on uurteita.

Malus ‘Tumma kaunotar’ kukki tutkimusvuonna todella heikosti. Liekö syynä edellisten kesien kuivuus, tutkimuskesän hyönteisvioitukset vai vanheneminen?
(Kuva kukkaloistosta vuodelta 1993 s. 6.)

‘Tumma kaunotar’
KESKAS-883, tutkimuspuu nro 27

Tumma kaunotar oli tutkimusvuonna aika huonon näköinen. Kukkia oli vähän eikä hedelmiä löytynyt lainkaan. Kallioinen kasvupaikka viime aikojen kuivina kesinä on saattanut heikentää puuta tai sitten se on tullut liian vanhaksi. Kerrannaiset ja poikkeuksellisen tummat kukat ovat kyllä erikoiset, mutta tutkimuskesän perusteella puun koristearvoa on mahdotonta arvioida.

‘Tumman kaunottaren’ kukan muoto, väri ja kerrannaisuus vaikuttaisivat sopivan tiettyihin *Malus* ‘Aldenhamensiksen’ kuvauksiin, mutta hedelmäsadon puuttuminen vaikeutti yhdenmukaisuuden varmistamista. ‘Aldenhamensista’ on paljon istutettu Helsingin viheralueille 50-luvun tienoilla (Mustiala, Helsingin lehtipuut -julkaisu), mutta ne eivät ilmeisesti ole olleet kovin kestäviä, sillä tämän puun kaltaisia ei löydy muualta Helsingistä.

Malus ‘Tumma kaunotar’. Puun kukat ovat väriltään poikkeuksellisen tummia ja kerrannaisia. Niitä kehittyi kuitenkin tutkimusvuonna vähän ja niissäkin vähissäkin oli hyönteisviotuksia.

4.2 Muut tutkimuspuut

Muiden tutkimuspuiden joukosta löytyi myös muutamia muita hienoja sekä pari erikoisempaa kokeilemisen arvoista yksilöä, jotka kannattaisi ottaa lisäykseen. Myös monia muita kiinnostavia tyyppejä löytyi, mutta lisäykseen niistä kaikista ei silti välttämättä ole.

4.2.1 Ehdotukset lisäykseen otettavista

”Polkagris”/”Iltarusko”
Isokaari 31, tutkimuspuu nro 14

“Polkagris” (tai “Iltarusko”) löytyy Isokaaren varrelta ja sen ovat huomanneet sekä Satu Tegel ja Päivi Apajalahti vuonna 1993 (silloin se ei kuitenkaan päässyt lisättävien joukkoon) että Mikko Lagerström. Puu on saanut kaksi nimiehdotusta, joista “Polkagris” on vuodelta 1993 ja “Iltarusko” on Mikko Lagerströmin versio. Ehdottaisin “Polkagris”-nimen käyttöä, sillä se olisi kuvaavampi ja ehkä helpommin muistettavissa. Kukan pinkeissä terälehdissä on nimittäin ulkoreunaan asti ylettyvä valkoinen juova. Muutenkin “Iltarusko”-nimi saattaisi turhan helposti mennä sekaisin jo olemassa olevaan ‘Aamuruskon’ kanssa.

“Polkagris” on erityisen komea sekä alkukesästä että syksyllä. Kukkia oli ainakin tänä vuonna todella runsaasti, samoin hedelmiä. Lisäksi sekä kukat että hedelmät ovat yksittäisinäkin kauniita. Kukissa on erikoisen pitkä valkoinen juova ja hedelmät ovat kirkkaan punaisia, verhiöttömiä ja marjamaisiksi hedelmiksi isokokoisia (leveys 1,5 cm). Hedelmien malto on punertavan keltaista. Puu on muutenkin kaunis hieman nuokkuvine oksineen, vaikka onkin pystykasvuinen ja korkea. Korkeaan kasvutapaan on tosin voinut vaikuttaa kasvupaikka kadun varressa ja katupuille tyypillinen oksien karsinta.

Malus “Polkagris”on kukkiessaan todella näyttävä ja sen oksat noukkuvat kauniisti.

Malus “Polkagris”. Puun kukissa on keskellä todella hauska valkoinen kuvio, josta ulottuu juova terälehden reunaan asti. Hedelmät ovat pieniä kirkkaanpunaisia verhiöttömiä “marjoja”.

Malus “Kramer”. Puun kukat ovat nuppuvaiheessa väriltään pinkit, mutta auetessaan vaalenevat lähes valkoisiksi. Hedelmät ovat keltaisia, joissa on auringon puolella hieman punaista.

“Kramer”
Tutkimuspuu nro 29, Kramerinlehto nro 2

Toinen erityisen kaunis puu löytyy Kulosaaresta Kramerinlehdosta. Se on muista tutkimuspuista poiketen kasvutavaltaan hyvin matala ja pienikokoinen. Sen oksat kasvavat pääasiassa joko vaakatasoon tai ne hieman riippuvat. Puun kukinta on kaunis ja se ajoittuu viimeisimpien koristeomenapuiden joukkoon. Sen kukat ovat auettuaan lähes valkoiset (vain vaaleita punaisia raitamaisia alueita terälehtien ulkopuolella), mutta nuput ovat voimakkaan pinkit antaen kaukaa katsottuna vaaleanpunaisen vaikutelman koko kukinnasta. Kukkapohjus on kalju. Puun hedelmät eivät ole kovin näyttävät, sillä huomattavan pieninä (leveys 1 cm) ja pääväriltään keltaisina ne näkyvät huonosti kauemmaksi. Hedelmien joukosta löytyy sekä verhiöllisiä että verhiöttömiä hedelmiä.

Kukkien muoto ja väritys, hedelmien koko ja väritys sekä myös leveyteen taipuvainen kasvutapa viittaisivat kirjallisuudessa esiintyvään *Malus x arnoldiana*an. Koko on kuitenkin aivan jotain muuta, sillä *M. x arnoldiana*n sanotaan olevan huomattavan kookas, kun taas “Kramer” on aikuista ihmistä hieman matalampi. Voidaan toki miettiä johtuuko kokoero erilaisista kasvuoloista tai erilaisesta perusrungosta, sillä kuvaukset on tehty Pohjois-Amerikan puista.

Malus “Kramer” on pienikokoinen puu, jonka oksat kasvavat pääasiassa vaakatasoon tai hieman alaspäin riippuen.

“Eläinmuseo” - ‘Lemoinei’-tyyppi
Tutkimuspuu nro 25, Pohjoisen rautatiekadun ja Arkadiankadun kulmapuistikko

Kolmas lisäämisen arvoinen yksilö löytyi Pohjoisen rautatiekadun ja Arkadiankadun kulmassa olevasta pienestä viherkaistasta. Sen runsas kukinta antaa vaikutelman tavallista tummemmasta väristä, mikä saattaa johtua siitä, etteivät sen kukat juuri haalistu. Kukka on yksinkertainen, sen terälehdet ovat erilliset ja kukkapohjus on karvainen. Ei siis mitenkään ihmeellinen, mutta lehdistä sen sijaan löytyy harvoin tavattua liuskaisuutta aika paljon. Hedelmä on huomattavan pienikokoinen (leveys 1 cm), punainen ja marjamainen. Sekä verhiöllisiä että verhiöttömiä hedelmiä esiintyy.

Lehtien liuskaisuus, kukkien muoto ja väri sekä hedelmät viittaavat keskieurooppalaiseen ‘Lemoinei’-lajikkeeseen 1950-luvulta. Mikäli tämä pitää paikkansa, on kyseessä taimistojen valikoimista jostain syystä poistunut vanha lajike, joka kuitenkin vaikuttaisi erittäin käyttökelpoiselta näyttävän kukinnan ja vähäisen kukkien haalistumisen johdosta. Lajikkeen palauttamista viljelyyn kannattaisi harkita, kun se kerran vaikuttaisi olevan, ainakin Helsingin oloihin, riittävän kestävä.

Malus “Eläinmuseo”. Puun kukat ovat kapeaterälehtisiä ja niiden väri ei juuri haalistu vanhenemisen myötä. Hedelmät ovat pieniä ja kirkkaanpunaisia “marjoja”.

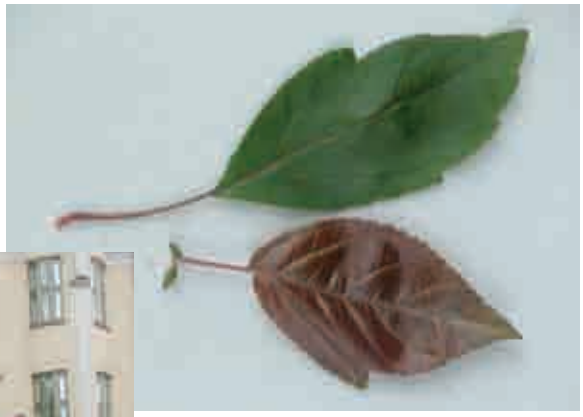

Malus “Eläinmuseo”. Varsinkin voimakaskasvuisissa nuorissa versoissa esiintyy lehtien liuskaisuutta.

Malus “Eläinmuseo” on kukinta-aikaan kauniin tummasävyinen.

Malus “Poutapilvi” on jäänyt pensasmaiseksi ahtaassa kasvupaikassaan. Puun kapeat rungot näkyvät kuvassa punakukkaisen omenapuun rungon oikealla puolella.

”Poutapilvi”
Tutkimuspuu nro 28, Omenankukkapuisto

Neljäs kiinnostava ja kokeilemisen arvoinen on ainut tutkimuksessa löytynyt kerrannainen valkokukkainen yksilö. Suomessa myytävien lajikkeiden valikoimista ei myöskään löydy kerrannaisia valkoisia kukkia tuottavaa lajiketta. Tämän yksilön kukat siis ovat selvästi kerrannaisia (yli kymmenen terälehteä kukkaa kohden), sen kukkapohjus on kalju ja nupuissa on häivähdys vaaleanpunaista.

Kasvutavaltaan tämä yksilö muistuttaa lähinnä pensasta, mutta se saattaa johtua myös kasvupaikasta. Puu on nimittäin joutunut kasvamaan toisen suuremman koristeomenapuun juurella ja lisäksi vielä suurten marjaomenapensaiden ahdistamana. Tällä hetkellä marjaomenapensaat on tosin leikattu alas, mutta sen sijaan kaniinit ovat oletettavasti edellisenä talvena järsineet runkoja alhaalta. Kaikesta huolimatta kukkia muodostui tutkimuskesäksi kohtuudella ja kuivuudesta sekä kallioisesta kasvupaikasta huolimatta pieniä (leveys 1,2 cm) kellanvihreitä hedelmiäkin kehittyi jonkin verran.

Malus “Poutapilvi” on ainut Helsingistä löytynyt valkoinen kerrannaiskukkainen puu. Sen hedelmät ovat vihertävänkeltaisia.

4.2.2 Muita mielenkiintoisia puutyyppejä

”Vanha perustyyppi” - ‘Hopa’?
Tutkimuspuut 21 ja 23

Tutkimuspuiden joukkoon mahtui kaksi niin kutsuttuun perustyyppiin luokiteltua puuta; Kramerinlehdon korkeampi puu (nro 21) ja Hesperian esplanadilta löytyvä puu (nro 23). Lisäksi puistoista löytyi muitakin samantyyppisiä puita, jotka kuitenkin jätettiin havainnoimatta. Näiden puiden litteiden punaisten kukkien keskellä on kohtuudella erottuva valkoinen kuvio ja niiden kukat vaalenevat selvästi vanhetessaan. Hedelmät ovat verhiöllisiä, keskikokoisia (leveys 1,8-2,3 cm) ja väriltään punakeltaisia, malto on punasävytteistä vaaleakeltaista.

Tämä tyyppi voisi olla Suomessa paljon käytetty ‘Hopa’. Siihen viittaavat kukan keskellä oleva vaalea kuvio (joka tosin löytyy myös monista muista lajikkeista) ja monien vanhojen yksilöiden löytyminen Helsingin viheralueilta. ‘Hopa’ kuuluu niin kutsuttuun Rosybloom crab apples -ryhmään, joka viittaa kanadalaisen Isabella Prestonin koristeomenajalostukseen. Tämä puutyyppi kuuluu lähes varmasti tähän ryhmään. Rosybloomien perimästä löytyy *Malus pumila* ’Niedzwetzkyanaa’ ja monesti myös *Malus baccata*a, vaikka osa lajikkeiksi valikoituneista yksilöistä onkin syntynyt vapaan pölytyksen seurauksena, jolloin toista vanhempaa on lähes mahdotonta arvailla.

Oletettu *Malus* ‘Hopa’ Hesperian esplanadilla. Puun kukinta on kohtuullisen näyttävä huolimatta tyvellä olevasta pahasta runkovauriosta.

Toinen Suomessa paljon käytetty Rosybloom-lajike on ‘Makamik’, jonka käyttö on kuitenkin yleistynyt vasta hieman myöhemmin. Niitä onkin löydettävissä aika paljon hieman nuorempien koristeomenapuiden joukosta.

Oletettu *Malus* ‘Hopa’ Kramerinlehdossa. Kukat ovat litteitä ja niiden keskellä selkeästi erottuva vaalea kuvio. Hedelmät ovat puna-keltaisia ja keskikokoisia.

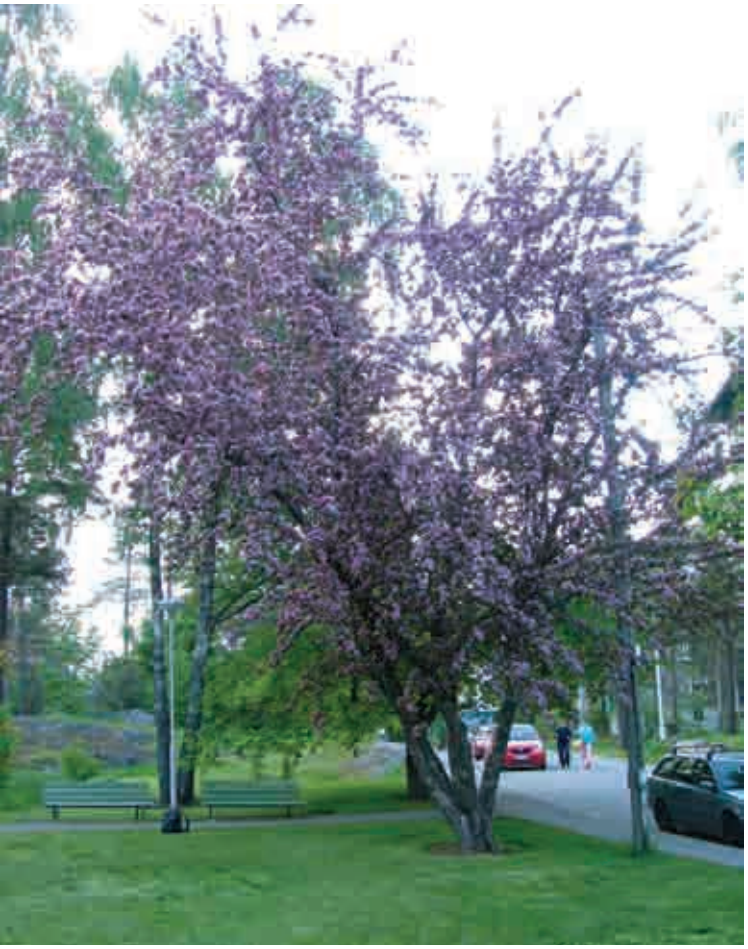

Mäyräpuistossa kasvava suurikokoinen koristeomenapuu illan hämärässä.

“Suuri, korkea”
Tutkimuspuut 7, 13 ja 22

Näitä erityisen korkeita puita löytyi kolme; Runebergin esplanadilta (nro 13), Mäyräpuistosta (nro 22) ja Töölön kirjaston vierestä (nro 7). Viimeiseksi mainittu oli tosin muita pienempi, mutta muuten selvästi samaa tyyppiä. Näillä puilla on punaiset, voimakkaasti vanhetessaan vaalenevat ja selvästi kuppimaiset kukat. Hedelmäsato on kohtuullisen runsas ja hedelmät ovat kooltaan kohtuullisen suuria (leveys 2,7-3,6 cm), verhiöllisiä sekä väriltään punavihreitä. Kokonsa ansiosta erityisen näyttävä puutyyppi, joka kuitenkin näyttäisi olevan hieman altis saamaan vioituksia lehtiinsä, vaikkei se kauempaa katsottuna juuri ulkoasuun vaikutakaan.

Tämä tyyppi voisi olla ’Nipissing’-lajiketta, mihin viittaisivat kukan ja hedelmien ominaisuudet sekä tieto, että Runebergin esplanadille on istutettu kyseistä vanhaa lajiketta 1950-luvulla. ‘Nipissing’-lajikkeen sano-taan kuitenkin olevan pienikokoinen, mikä ominaisuus ei oikein sovi näihin Helsingin koristeomenapuiden joukossa poikkeuksellisen korkeisiin puihin.

Tämän mahdollisesti ‘Nipissing’-lajiketta edustavan tyypin kukat ovat selvästi kuppimaiset (kuva Runebergin esplanadilta). Hedelmät ovat kohtuullisen suuria ja punavihreitä (kuva Mäyräpuistosta).

”Punertava helmi”
Isokaari 30, tutkimuspuu nro 15

“Punertava helmi” on Isokaaren varrelta löytyvä suurikokoinen puutyyppi, jolla on punakukkaisissa harvinaisempana esiintyvä kalju kukkapohjus. Sen kukat ovat punaisia ja vaalenevat vanhetessaan todella voimakkaasti. Kukinta on runsas, vaikka se jääkin hieman viereisen “Polkagrisin” komeuden varjoon. Tämä saattaa johtua myös siitä, että “Punertava helmi” aloittaa kukintansa hieman myöhemmin kuin “Polkagris”. Hedelmät ovat kohtuullisen pienikokoisia (leveys 1,5 cm), väriltään kuori on kellertävänpunainen ja malto vaaleankeltainen keskeltä ja kuoren alta punasävytteinen. Hedelmiä muodostui tutkimuskesänä aika paljon.

“Punertavan helmen” kukat muistuttavat muodoltaan “Kramerin” kukkia, mutta ovat avautuessaankin vaaleanpunaisia (”Kramerilla” valkoiset). Lisäksi molemmissa puissa esiintyy sekä verhiöllisiä että verhiöttömiä hedelmiä. Näiden kahden tyypin kokoero on kuitenkin merkittävä. Tämän puun suurempi koko sopisikin paremmin *Malus x arnoldiana*n kuvaukseen, mutta kukkien vaaleanpunaisuus avautumisen jälkeen taas ei. “Punertava helmi” ja “Kramer” lienevät kuitenkin läheistä sukua keskenään.

Malus “Punertava helmi” on pystykasvuinen ja huomattavan korkea. Kukat vaalenevat vanhetessaan lähes valkoisiksi.

Malus “Punertava helmi”. Pitkien kukkaperien päässä olevat kukat ovat tasaisen vaaleanpunaisia. Hedelmien joukosta löytyy sekä verhiöllisiä että verhiöttömiä kellertävänpunaisia hedelmiä.

“Kivitorppa1”
Tutkimuspuu nro 5, Kivitorpan puisto, Huopalahdentien varsi

Pystykasvuinen, pyöreälatvuksinen, suurikokoinen puu, joka tuottaa koristeomenapuuksi poikkeuksellisen suurikokoisia hedelmiä (leveys 5,3 cm). Monista koristeomenista poiketen tämän puun hedelmien maussa on hyvin vähän kirpeyttä. Vaikka hedelmät alkavat muistuttaa maultaan ja kooltaan tarhaomenia, kukkii puu komeasti yksinkertaisin vaaleanpunaisin kukin. Hedelmät ovat verhiöllisiä, kuoreltaan oranssinpunaisia ja niiden malto on vaalea.

Tämä ei ehkä ole puistokäyttöön paras mahdollinen tyyppi, sillä putoilevat, mätänevät hedelmät keräävät paljon ampiaisia, mutta kotipihakäytössä se voisi olla mukava vaaleanpunainen piristys, mikäli hedelmät osoittautuvat talouskäyttöön sopiviksi.

Malus “Kivitorppa1”. Väriltään tasaisen vaaleanpunaiset kukat ovat hyvin jämäköitä. Hedelmät ovat kooltaan koristeomeniksi poikkeuksellisen suuria.

Malus “Kivitorppa1” on pyöreälatvuksinen ja kohtuullisen suurikokoinen. Puun kukinta on runsas.

“Kivitorppa2”
Tutkimuspuu nro 20, Kivitorpan puisto, Huopalahdentien varsi

Tällä puulla on poikkeuksellisen leveät vaaleanpunaiset terälehdet ja suurikokoiset kukat. Se on kuitenkin jäänyt pahasti viereisen metsikön varjostamaksi, eli sen kasvutavasta ja komeudesta on vaikea esittää arvioita. Sen oksilla näyttäisi kuitenkin olevan taipumus nuokkua, vaikka se kasvaakin aika korkeaksi. Syksyn hedelmäsato oli kohtalainen ja suurehkot (leveys 3,2 cm) hedelmät ovat väriltään oranssinpunaisia ja verhiöllisiä. Niiden malto on vaalea.

Malus “Kivitorppa2” on joutunut kasvamaan toisten puiden varjossa, mikä on saattanut aiheuttaa sen harvakasvuisuuden ja toispuoleisuuden.

Malus “Kivitorppa2”.
Tämän puuyksilön kukkien terälehdet ovat huomattavan leveät ja kukat ovat muutenkin suurikokoiset.
Hedelmät ovat suurehkoja ja oranssinpunaisia.

“Solna”
Tutkimuspuu nro 6

Tämä yksilö pääsi mukaan ainoastaan erikoisen kukkamuotonsa takia, sen terälehdet nimittäin ovat kauttaaltaan ryppyisiä. Ikävä kyllä sama ryppyisyys vallitsee myös lehdissä (varsinkin nuoremmissa), mikä tekee kesäisestä ulkoasusta hieman heikkovointisen näköisen. Hedelmät ovat oikein hauskoja, kirkkaanpunaisia ja verhiöttömiksi marjamaisiksi suurikokoisia (leveys 1,5 cm). Ne ovat lyhyen kukkaperän takia lähellä versoa. Niitä ei kuitenkaan ollut ihan riittävästi, jotta ne olisivat näkyneet kauemmas. Mielenkiintoinen yksilö silti.

Malus “Solna”. Kukkien terälehdissä esiintyy erikoista ryppyisyyttä. Lyhyen kukkaperän päässä sijaitsevat hedelmät ovat kauniin kirkkaanpunaisia.

Malus “Solna” on keskikokoinen ja kohtuullisen leveä puu.

5 Johtopäätökset

Tähtitornivuoren koilliskulman koristeomenapuiden kukintarunsautta.

Helsingin viheralueilta löytyy paljon hienoja vaalimisen arvoisia koristeomenapuuyksilöitä ja niiden joukosta joitakin todellisia helmiä. Vuonna 1993 lisäykseen valituista puista hienoimmilta tutkimuskesänä vaikuttivat pienikokoinen ‘Linnanmäki’ ja leveäkasvuinen ‘Kadetti’. Samoin ‘Rixi’ oli tutkimusvuonna hieno, mutta sen kukinta on kuulemma hyvin jaksottaista, mikä ei ole toivottava ominaisuus. ‘Aamurusko’ oli myös hieno, mutta heikonlainen hedelmäsato ei tuonut näyttävyyttä syksyllä. Nämä neljä ovat kuitenkin ansainneet paikkansa lisäyksessä.

Suurikukkaisella ‘Kirjailijalla’ on kaksi ominaisuutta, jotka laskevat sen arvoa. Toinen on heikko hedelmäsato (joka toisaalta joillain kasvupaikoilla voi olla myös etu) ja toinen mahdollinen omenarupialttius. Varsinkin tautialttiuden takia kannattaa tarkkaan harkita lisäyksen jatkamista. Valkokukkainen ‘Kuohu’ oli komea, muttei poikennut edukseen monista muista puistojemme valkokukkaisista puista. Tämän takia sen kasvullinen lisäys ei liene tarpeellista. Kerrannainen ‘Tumma kaunotar’ on selvästi kärsinyt viime vuosien kuivista kesistä tai sitten se on vaan tullut liian vanhaksi, sillä tutkimusvuonna kukkia oli aika niukasti ja hedelmiä puu ei tuottanut ollenkaan. Siksi sen koristearvoa oli mahdotonta arvioida.

Näiden vuoden 1993 valintojen lisäksi muutamissa muissa puuyksilöissä olisi tämän kesän perusteella potentiaalia jopa lisäykseen asti. Näitä olivat Kramerinlehdosta Kulosaaresta löytyvä matala, hieman riippuvakasvuinen, lähes valkokukkainen, joiltakin ominaisuuksiltaan *Malus x arnoldiana*a muistuttava pieni puu (“Kramer”), Isokaarelta löytyvä korkea, nuokkuvaoksainen, punakukkainen ja -hedelmäinen “Polkagris” (“Iltarusko”), Arkadiankadun ja Pohjoisen rautatiekadun kulmasta löytyvä ‘Lemoineita’ muistuttava, tummakukkainen, liuskalehtinen, keskikokoinen puu sekä Omenankukkapuistosta löytyvä, kerrannainen valkokukkainen, tällä hetkellä pensasmainen yksilö (“Poutapilvi”).

Muita tämän kesän perusteella kiinnostavia puutyyppejä olivat Runebergin esplanadilta, Mäyräpuistosta Herttoniemestä ja Töölön kirjaston vierestä löytyvät joiltakin ominaisuuksiltaan ‘Nipissing’-tyyppiä muistuttavat erittäin korkeat ja suuret punakukkaiset puut, Isokaarelta löytyvä punakukkainen “Punertava helmi”, Munkkiniemestä Huopalahdentien varrelta löytyvät leveäterälehtinen puu (“Kivitorppa2”) ja suurihedelmäinen, punakukkainen puu (“Kivitorppa1”) sekä Munkkiniemestä, Solnanpuistosta, löytyvä valkokukkainen, jonka terälehdissä on paljon ryppyjä (“Solna”).

Edellisten lisäksi myös Tähtitornin vuoren koilliskulman kymmenestä punakukkaisesta puusta kannattaa huolehtia hyvin, jotta nekin säilyvät mahdollisimman pitkään kaupunkilaisten ilona.

6 Kirjallisuus

Anon. 1914. Paratiisiomena. Puutarha 1/14:86-87.

Anon. 1958. Helsingin puistoissa paljon harvinaisia koristepuita ja –pensaita. Puutarha-Uutiset 10(14):235, 228

Alanko, P., Lagerström, M. 2004. Kukkapuut. Hämeenlinna, Kustannusosakeyhtiö Tammi. 243 s.

Alanko, P. & Tegel, S. 1989. KESKAS-tutkimus. Kestäviä koristekasveja viherrakentamisen tarpeisiin. SITRA Sarja B nro 98. 111 s.

Bean, W. J. 1981. Trees and shrubs hardy in the British Isles. Vol. 2. 8th revised edition, 3rd corrected impression. London, John Murray Ltd. 784 s.

Bengtsson, R. 1998. Stadsträd från A till Z. Stad & Land 154: 1-168.

Den Boer, A. F. 1959. Ornamental crab apples. Washington D. C., The American association of nurserymen. 226 s.

Collingwood, I. 1938. Cheries, Crabs and Their Allies. Teoksessa: Ornamental Flowering Trees and Shrubs, RHS Conference 1938.

Fiala, J. L. 1994. Flowering crabapples, the genus Malus. Oregon, USA, Timber press. 273 s.

Gilman, E., Watson, D. 1994. Malus spp. Crabapple. Fact Sheet ST-402. Forest Service Department of Agriculture. 5 s.

Green, T. 1991. Malus for All. American Nurseryman March 15/91:76-85.

Heikel, B. W. 1913. Hedelmän- ja marjanviljelys. Helsinki, Otava. 235 s.

Hämet-Ahti, L., Palmén, A., Alanko, P. & Tigerstedt, P. M. 1992. Suomen puu- ja pensaskasvio. Helsinki, Dendrologian seura ry. 373 s.

Jalas, J. 1965. Malus mill. – Omenapuun suku. Teoksessa: Jalas, J. (toim.) Suuri kasvikirja II, Helsinki, Otava. s. 793-796.

Jortikka, M. 1934. Hedelmäpuiden ja marjapensaiden leviämisestä Suomessa. Helsinki. Acta agralia fennica 30, Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja. 111 s.

Kallio, T., Karhiniemi, A. 1977. Omenapuut (Malus) koristekasveina. Piikkiö, Puutarhatutkimuslaitoksen tiedote n:o 10. s. 28-36.

Kallio, T. 1981. Omena. Teoksessa: Kallio, P., Rousi, A. (toim.) Kasvien maailma 4, Otavan iso kavitietosanakirja. Helsinki, Otava. s. 1460-1463.

Kallio, T. K.1984. Suomessa koristekasveina viljellyistä omenapuulajeista ja lajikkeista. Sorbifolia 15: 9-17.

Kalliovirta, M. 2000. Katri Valan puiston kasvillisuusinventointi. Helsinki, Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosasto. 9 s.

Kalliovirta, M. 2001. Kramerin lehdon kasvillisuusinventointi. Helsinki, Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosasto. 4 s.

Kalliovirta, M. 2002. Kaupunginpuutarhan kasvillisuusinventointi. Julkaisematonta materiaalia. Nähtävissä Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osastolla.

Krüssmann, G. 1968. Manual of Cultivated Broadleaved Trees and Shrubs. (Vol II). London, B T Batsford Ltd. 445 s.

Krüssmann, G. 1978. Die Baumschule. Berlin und Hamburg, Verlag Paul Parey.

Laurinen, E. & Juhanoja, S. 1996. Monikäyttöiset paratiisiomenat. Puutarha 6/96: 328-330.

Meurman, O., Collan, O. 1943. Suomen hedelmäpuut ja viljellyt marjat. Ensimmäinen osa, Omenat. Helsinki, Oy Suomen kirja. 499 s.

Meurman, O. 1963. Puutarhantutkimuslaitoksella Piikkiössä kokeilluista koristepuista ja –pensaista. Teoksessa: Acta forestalia fennica 76, Suomen metsätieteellinen seura. Helsinki. 44 s.

Murto, R. 1985. Risto Murron Malus. Muistiinpanoja vuonna 1985 tehdyistä Malus-inventointikierroksista. Nähtävissä Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osastolla.

Mustiala, V. 2005. Helsingin lehtipuut. Pohjoiset taajamapuut –tutkimuksen osaraportti. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2005:6. 88 s.

Näkymä Oy (Maisema-arkkitehtitoimisto). 2006. Hesperian esplanadin kasvillisuusinventointi ja puuston kuntotutkimus. Helsinki, Rakennusvirasto. 15 s.

Raatikainen, M. 1984. Omenapuu pihapuuna. Sorbilofia 15 (3/84): 109-120.

Schalin, B. 1934. Malus (omenapuun) suku. Puutarha 6/34:168-170.

Schalin, B. 1936. Sällsynta buskar och småträd under odling i södra Finland. Svensk-Botanisk Tidskrift Bd. 30, H. 3. :373-385

Schalin, B. 1953. Koristepensaista kauneimmat. Porvoo, Werner Söderström Oy. 141 s.

Simberg, L. 1955. Koristepuita ja –pensaita. Suomen oloihin sopivia. Porvoo, Werner Söderströn Osakeyhtiön kirjapaino. 231 s.

Talonen, S. 2000. Alppipuiston eteläosan kasvillisuusinventointi. Helsinki, Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosasto. 14 s.

Tegel, S. ja Apajalahti, P. 1994. Helsingin vanhat koristeomenapuut. Puutarha 1-2/94: 10-12.

Tegel, S. (toim.) 1998. Tähtitorninvuori. Helsinki, Dendrologian seura. 31 s.

Tegel, S. 2000. Helsingin puistojen kestävät kaunottaret. KESKAS-raportti. Helsinki, Helsingin kaupungin rakennusvirasto. 112 s.

Telén, E.-L. 2002. Töölön viheraluesuunnitelma. Helsinki, Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2002:14/Viherosasto. 176 s.

UPOV 2003. Ornamental apple (Malus Mill.), Guidelines for the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability. Geneva, International union for the protection of new varieties of plants (UPOV). 27 s.

UPOV 2005. Apple (Fruit Varieties) (Malus domestica Borkh.). Guidelines for the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability. Geneva, International union for the protection of new varieties of plants (UPOV). 45 s.

Watkins, R., Smiths, R. A. (toim.) 1982. Descriptor List for Apple (Malus). Brussels, CEC Secretariat ja Rome, IBPGR Secretariat. 49 s.

Liite 1: TUTKIMUSPUUT

Kukinnan runsaus asteikolla 0 – 5 (ei kukkia) – (runsas kukinta)

Hedelmäsato asteikolla 0 – 5 (ei satoa) – (runsas sato)

Nro	Työnimi	Lajikearvaus	Sijainti	Kukka	Kukinta	Hedelmä	Sato	Kasvutapa ja muuta erityistä
				VALKOISET				
6	“Solna”	Prunifolia-ryhmä?	Solnanpuisto, Munkkiniemi	Ryppyinen, litteä, jämäkkä, karvainen, nupuissa kellertävää sävyä, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 4	Pienehkö (lev. 1,5 cm), kuori kirkkaanpunainen, malto oranssinkeltainen, verhiötön, lyhyt kukkaperä (1,7 cm)	Sato 3	Pyöreälatvuksinen, kohtuullisen suuri Myös lehdet ryppyisiä, heikentää ulkonäköä
11	“Lumihiutale”	Malus baccata?	Isokaari puu nro 63, Lauttasaari	Pyöreäterälehtinen, kalju, nupuissa välillä hieman vaaleanpunaista, halkaisija 4 cm	Kukinta 5, näyttävä	Pieni (lev. 1,3 cm), verhiötön, kuori puna-oranssi, malto oranssikeltainen, kukkaperä 3,5 cm	Sato 5	Pyöreälatvuksinen, suuri
8	“Jasmine”	Malus baccata?	Isokaari puu nro 113, Lauttasaari	Pyöreäterälehtinen, kalju, nupuissa välillä vaaleanpunaista, halkaisija 4 cm	Kukinta 5	Pieni (lev. 1,2 cm), verhiötön, kuori puna-oranssi ja malto keltainen, kukkaperä 3,7 cm	Sato 5	Keskikokoinen, pyöreähkö latvus
2	‘Kuohu’, KESKAS-880 Lisäyksessä	Prunifolia-ryhmä	Töölönlahden koilliskulma	Hieman kuppimainen, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 3, aikainen	Keskikokoinen (lev. 2,6 cm), verhiöllinen, kuori punainen, malto vaaleankeltainen, kukkaperä 2,5 cm	Sato 3, mutta vioitusta	Pyöreälatvuksinen, suuri
29	“Kramer2” Kartoitusnro 99 (Kalliovirta 2001)	Malus x arnoldiana?	Kramerinlehto puu nro 2, Kulosaari	Nuput aniliininpunaiset, kukat valkoiset, terälehtien ulkolaidalla punaista, lähes kalju, halkaisija 5 cm	Kukinta 5, myöhäinen	Todella pieni (lev. 1 cm), sekä verhiöllä että ilman, kuori keltainen, jossa hieman punaista, malto vaaleankeltainen, pitkä kukkaperä (4,7 cm)	Sato 5, muttei näyttävä	Riippuvakasvuinen, leveä, matala, pienikokoinen
28	“Poutapilvi” Kartoitusnro 256 (Talonen 2000)		Omenankukkapuisto, Alppipuiston eteläosa	Kerrannainen, litteä, terälehdet alhaalta kapeita, kalju, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 3, myöhäinen	Pieni (lev. 1,2 cm) kuori vihertävänkeltainen ja malto keltainen, verhiöllisiä, pitkä kukkaperä (4,8 cm)	Sato 3	Pensasmainen, ahtaalla kasvanut Kanivahinkoja rungoissa Kukissa jonkin verran hyönteisvioitusta
				VAALEANPUNAISET				
20	“Kivitorppa2”		Huopalahdentien varsi, puu nro 2, Munkkiniemi	Leveäterälehtinen, suurikokoinen (halkaisija 5,5 cm), terälehdet rennot, karvainen, nuput selvästi tummemmat	Kukinta 3	Suurehko (lev. 3,2 cm), verhiöllinen, kuori puna-oranssi, malto punasävyteinen vaalean-keltainen, kukkaperä 3,9 cm	Sato 3	Pystykasvuinen, hieman nuokkuvat oksat, harva, suurempien puiden varjossa kasvanut
4	‘Kadetti’, KESKAS-878 Lisäyksessä		Kadetintie 10:n etupiha, Munkkiniemi	Hieman kuppimainen, tasainen väri, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 5, näyttävä, aikainen	Suurehko (lev.3,4 cm), litteä, kuori punainen, malto hyvin vaalea, verhiöllinen, kukkaperä 3 cm	Sato 5, näyttävä	Suuri, leveäkasvuinen, runsaskukintainen
19	“Fastigiata”		Isokaari puu nro 21, Lauttasaari	Todella karvainen, terälehtien laidat hieman laineikkaat, vaalenee nopeasti, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 1	Vain muutama, ei saatu kerättyä	Sato 1	Pystykasvuinen, keskikokoinen, oksa kasvavat erikoisesti kohtisuoraan ylöspäin Kuivuneita oksia, paljon lehtivioitusta ja kirvoja

18	“Long River”		Isokaari puu nro 10, Lauttasaari	Hieman kuppimainen, tasainen väri, karvainen, halkaisija 4 cm	Kukinta 5	Keskikokoinen (lev. 2 cm), pyöreä, verhiöllinen, kuori vihertävänpunainen, malto puna-sävytteinen vaalean oranssin-keltainen, kukkaperä 3,4 cm	Sato 5	Suuri, pyöreälatvuksinen
15	“Punertava helmi”	Malus x arnoldiana?	Isokaari puu nro 30, Lauttasaari	Nuput selvästi tummemmat, vaalenee voimakkaasti, kapeat terälehdet, kalju, halkaisija 5 cm	Kukinta 4	Pienehkö (lev. 1,5 cm), kuori punainen, malto vaalean punakeltaista, sekä verhiöllä että ilman, pitkä kukkaperä (4,7 cm)	Sato 4	Suuri, leveyteen taipuvainen
30	‘Aamurusko’, KESKAS-877, Lisäyksessä		Isokaari puu nro 57, Lauttasaari	Kerrannainen, leveäterälehtinen, kuppimainen, karvainen, halkaisija 3,5 cm	Kukinta 4	Pienehkö (lev. 1,6 cm), verhiöllinen, kuori puna-keltainen, malto punsävytetty vaalean-keltainen, kukkaperä 2,9 cm	Sato 3	Hieman keskikokoista suurempi, pyöreälatvuksinen
				KESKIVAALEAT				
13	“Runeberg”	Nipissing	Runebergin eslanadi	Selvästi kuppimainen, vaalenee voimakkaasti, karvainen, halkaisija 5 cm	Kukinta 5	Suurehko (lev. 3,6 cm), kuori ruskeasävyinen puna-vihreä, malto vaaleankaltainen, verhiöllinen, lyhyt kukkaperä (1,9 cm)	Sato 5	Suuri ja erittäin korkea
22	“Mäyräpuisto”	Nipissing	Mäyräpuisto, Herttoniemi	Selvästi kuppimainen, vaalenee voimakkaasti, karvainen, halkaisija 5 cm	Kukinta 5	Suurehko (lev. 3,3 cm), verhiöllinen, kuori ruskeasävyinen puna-vihreä, malto vaalean-keltainen, lyhyt kukkaperä (1,8 cm)	Sato 5	Suuri ja erittäin korkea
7	“Töölön kirjasto”	Nipissing	Töölön kirjaston vierusta, Topeliuksen puisto	Selvästi kuppimainen, vaalenee voimakkaasti, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 3	Suurehko (lev. 2,7 cm), verhiöllinen, kuori ruskeasävyinen punavihreä, malto vaalean-keltainen, kukkaperä 2 cm	Sato 3	Pystykasvuinen, korkealle suuntaava Ei niin hyväkuntoinen kuin edelliset
1	“Kaupungin-puutarha” Kartoitusnro 487 (Kalliovirta 2002)		Kaupunginpuutarha	Kuppimainen, lähes kalju, terälehdet osuvat toisiinsa, halkaisija 5 cm	Kukinta 4 (osa vielä nupulla)	Suurehko (2,8 cm), verhiöllinen, kuori punainen, malto punasävytteinen vaaleankeltainen, kukkaperä 2,2 cm	Sato 5	Pystykasvuinen, kohtuullisen suuri
21	“Kramer1” Kartoitusnro 32 (Kalliovirta 2001)	Hopa	Kramerinlehto puu nro 1, Kulosaari	Litteähkö, keskellä selvä vaalea kuvio, vaalenee, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 4	Keskikokoinen (lev. 1,8 cm), kuori puna-oranssi, maltovaaleasävyinen puna-oranssi, verhiöllinen, kukkaperä 2,5 cm	Sato 3	Pystykasvuinen, keskikoinen
23	“Hesperia” Kartoitusnro 30 (Näkymä Oy 2006)	Hopa	Hesperian esplanadi, Töölö	Litteähkö, vaalenee, keskellä selvä vaalea kuvio, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 3	Keskikokoinen (lev. 2,3 cm), verhiöllinen, kuori puna-keltainen, malto vaalea puna-keltainen, kukkaperä 2,2 cm	Sato 2	Pystykasvuinen, keskikokoinen Paha runkovaurio
5	“Kivitorppa1”		Huopalahdentien varsi, puu nro 1, Munkkiniemi	Jämäkkä, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 5, aikainen	Suuri (lev. 5,3 cm), kuori puna-oranssi, malto punasävytteinen vaaleankeltainen, verhiöllinen, kukkaperä 2,1 cm	Sato 4, näyttävä	Suuri, pyöreälatvuksinen, pysty

16	“Mikko”		Isokaari puu nro 4, Lauttasaari	Kapeaterälehtinen, terälehdet erilliset, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 3	Pienehkö (lev. 1,8 cm), verhiöllinen, kuori punakeltainen, malto punasävytteinen vaaleankeltainen, kukkaperä 3,7 cm	Sato 3	Pystykasvuinen, suuri Sekä kukinta että sato lähinnä ylimmissä oksissa
14	“Polkagris” (“Iltarusko”)		Isokaari puu nro 31, Lauttasaari	Litteä, terälehtien reunat laineikkaat, terälehden kärkeen asti ulottuvat valkoinen juova, kalju, halkaisija 5 cm	Kukinta 5, näyttävä	Pienehkö (lev. 1,5 cm),verhiötön, kuori punainen, malto vaalean oranssinkeltainen, kukkaperä 3,5 cm	Sato 5, näyttävä	Pystykasvuinen, suuri, nuokkuvat oksankärjet
12	“Isokaari59”		Isokaari puu nro 59, Lauttasaari	Karvainen, joissakin kukissa ylimääräisiä terälehtiä, halkaisija 5 cm	Kukinta 3	Pienehkö (lev. 1,9 cm), verhiöllinen, kuori ja malto tummanpunaiset, kukkaperä 2,3 cm	Sato 3	Pystykasvuinen, suuri
10	‘Rixi’, KESKAS-882 Lisäyksessä		Isokaari puu nro 96, Lauttasaari	Terälehtien määrä vaihtelee, usein kerrannainen, litteä, kalju, halkaisija 4 cm	Kukinta 5, näyttävä	Pienehkö (lev. 1,7 cm) Uurteinen, kuori ja malto punaiset, verhiötön, kukkaperä 2,4 cm	Sato 5	Keskikokoinen, nuori
				KESKITUMMAT				
17	“Isokaari5”		Isokaari puu nro 5, Lauttasaari	Kuppimainen, keskellä hyvin selkeä valkoinen kuvio, joskus ylimääräisiä pienempiä terälehtiä keskiosissa, karvainen, halkaisija 4 cm	Kukinta 3	Pienehkö (lev. 1,5 cm), verhiöllinen, kuori punaoranssi, malto punasävytteinen vaalean-keltainen, kukkaperä 2,7 cm	Sato 3	Kohtuullisen suuri Kukkiin nähden suhteellisen suuret lehdet, jotka heikentävät kukinnan näkyvyyttä
24	“Temppeliaukio” Kartoitusnro 80 (Télén 2002)	Eleyi	Temppeliaukio, Töölö	Terälehdet hieman rypyttyneet, karvainen, halkaisija 4 cm	Kukinta 3	-	Sato 0	Keskikokoista hieman pienempi Perusrungosta kasvanut versoja Kallioinen paikka, kärsi kuivuudesta
25	“Eläinmuseo”	Lemoinei	Pohj. rautatiekadun ja Arkadiankadun kulma, Töölö	Ei juuri vaalene, kapeahko terälehti, syväni kuppimainen, karvainen, halkaisija 4,5 cm	Kukinta 5	Todella pieni (1 cm), sekä verhiöllä että ilman, kuori punainen, malto puna-oranssi, kukkaperä 3,8 cm	Sato 4	Keskikokoinen, kohtuullisen leveä Liuskaisia lehtiä
9	“Isokaari97”	Helen?	Isokaari puu nro 97, Lauttasaari	Kapeahko terälehti, vaalenee, keskellä valkoinen juova, halkaisija 4 cm	Kukinta 4	Pienehkö (1,6 cm), kuori ja malto tummanpunaiset, verhiötön, kukkaperä 2,7 cm	Sato 4	Keskikokoinen, nuori Nuoret lehdet erityisen tummia
				TUMMAT				
3	‘Kirjailija’, KESKAS-879 Lisäyksessä		Kirjailijan puisto, Töölö	Suurikokoinen (halkaisija 6,5 cm), terälehdet rennot, selkeä valkoinen kuvio keskellä, karvainen	Kukinta 4, aikainen	Verhiöllinen, pienehkö (lev. 1,5 cm), kuori puna-oranssi ja malto oranssinpunainen, kukkaperä 3 cm	Sato 2	Suurikokoinen ja leveä Alttiutta omenarupeen?
26	‘Linnanmäki’, KESKAS-881 Lisäyksessä		Omenankukka-puisto, Alppipuiston eteläosa	Osa kerrannaisia, keskellä valkoinen tähtimäinen kuvio, huomattavan karvainen, halkaisija 3,5 cm	Kukinta 4, myöhäinen	Pieni (lev. 1,3 cm),kuori ja malto punaiset, verhiöllinen, kukkaperä 3,6 cm	Sato 4	Pienikokoinen, pyöreälatvuksinen Nuoret lehdet todella karvaisia Kukissa jonkin verran hyönteisvioitusta
27	‘Tumma kaunotar’, KESKAS-883 Lisäyksessä	Aldenhamensis?	Omenankukka-puisto, Alppipuiston eteläosa	Kerrannainen, terälehdessä kapea alaosa, karvainen, halkaisija 3,5 cm	Kukinta 1	-	Sato 0	Pystykasvuinen, kohtuullisen korkea, pyöreälatvuksinen Huonokuntoinen ja hyönteisvioitusta

Liite 2. Myynnissä olevat lajikkeet 2007

Taimistot on valittu taimistoviljelijöiden listoilta, puutarhamyymälöissä saattaa olla myös muita lajikkeita myynnissä.
Taulukko on tehty internetistä löytyvien listojen pohjalta. Myynnissä olevia koristeomenapuulajikkeita saattoi löytyä sekä otsikoiden Hedelmäpuut että Lehtipuut/Koristepuut alta, joten joku lajike on voinut jäädä huomaamatta.
Vuoden 1993 lajikevalinnat harmaalla pohjalla, muita julkaisussa mainittuja lajikkeita sinisellä pohjalla.

Lajike	Taimisto																			
	Ahosen taimisto Oy	Blomqvist taimisto	Hanttulan taimi	Harviala Oy	Hirvelän taimisto	Hirvensalmen taimisto	Huhdan taimitarha	Huutokosken taimisto Ky	Kotitaimi	Lehmon puutarhatila Oy	Mustilan taimitarhat	Pinsiön taimisto	Puutarha Tahvoset	Sainion taimisto-Plantskola	Sundbergin taimisto	Taimikko Ruhanen	Taimiteutari Ky	Toijalan Taimitarha Oy	Vikstenin taimisto	Wickmanin Taimisto
Aamurusko (Purpurea-ryhmä)		x		x		x	x	x				x	x		x		x	x	x	x
Almey									x											
Arbat (Ballerina-ryhmä)													x							
Baccata		x					x	x	x	x			x		x		x		x	x
Cheal's Weeping				x													x			
Cowichan																				x
Dolgo (Prunifolia-ryhmä)				x	x	x	x	x		x			x		x		x		x	x
Dzin (Ballerina-ryhmä)													x							
Echtermayer															x					
Eleyi															x		x			x
Ersta (Prunifolia-ryhmä)	x	x			x	x	x	x		x		x	x		x				x	x
Hollola						x														
Hopa (Purpurea-ryhmä), isabellanomenapuu	x			x			x	x		x	x	x	x		x		x	x	x	x
Hyvingiensis	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x		x	x		x
John Downie				x					x	x									x	
Juho (Prunifolia-ryhmä)				x						x										
Kadetti (Purpurea-ryhmä)		x				x	x	x					x		x		x	x	x	x

Kirjailija (Purpurea-ryhmä)	X				X	X						X		X		X		X	X
Kuohu (Prunifolia-ryhmä)														X		X		X	
Linnanmäki (Purpurea-ryhmä)	X				X	X					X	X		X		X	X		
Luuna					X														
Makamik (Purpurea-ryhmä)			X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Marjatta (Purpurea-ryhmä)								X				X			X	X			X
Martha (paratiisiomena)												X							
Maypole (Ballerina-ryhmä)											X					X			
Nurminen																			X
Oppio (M. prunifolia)												X							
Paavo (Kokemäeltä)																X			
Pepinka altaiskaja					X														
Polka (Ballerina-ryhmä)											X								
Profusion																			X
Peräpohjola	X				X														
Ranetka Purpurovaja					X			X											X
Renow					X		X												
Red Jade																X			
Rescue (Prunifolia-ryhmä)	X				X							X							
Rintapähkinä (Chestnut)					X									X					
Rixi	X				X	X						X		X		X		X	X
Roosa (Purpurea-ryhmä)								X											
Royal Beaty (Purpurea-ryhmä)			X		X							X		X		X			
Royalt(h)y	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Salla	X																		
Tammisaari (Tammisaaresta löydetty)																X			
Tumma kaunotar	X				X							X		X		X			
Wabiskaw	X		X		X		X	X	X		X			X					X
Wierdak								X											

HELSINGIN KAUPUNKI

RAKENNUSVIRASTO

PL 1500

00099 HELSINGIN KAUPUNKI

KUVAILULEHTI

Tekijä(t) Outi Temmes	
Julkaisun yhdyshenkilö rakennusvirastossa Satu Tegel	
Nimeke Koristeomenapuulajikkeita Helsingin kaupungin viheralueilla	Mistä julkaisua saa h. 542
Sarjan nimeke Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja/Katu- ja puisto-osasto	
Sarjanumero 2007:16	Julkaisuaika joulukuu 2007
Sivuja 42	Liitteitä 2
ISBN 978-952-223-016-4	ISSN 1238-9579
Kieli koko teos suomi	Yhteenveto ruotsi

Tiivistelmä

Tämä julkaisu on raportti Helsingin yliopiston soveltavan biologian laitoksen ja Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osaston yhteishankkeesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli etsiä Helsingin puistoista vanhoja koristeomenapuita ja valita niiden joukosta kiinnostavat yksilöt lähempään tarkasteluun. Lajikenimet pyrittiin mahdollisuuksien mukaan selvittämään sekä tekemään lajikekuvaukset hienoille nimeämättömille tyypeille uusien lajikenimien rekisteröimistä varten. Yleisempänä tavoitteena on edesauttaa Helsingin puistokasvillisuuden säilyttämistä mahdollisimman monipuolisena sekä kauniiksi ja kestäviksi osoittautuneiden lajikkeiden ja kantojen lukumäärän lisäämistä puistoissa.

Helsingin viheralueilta löytyvät hieman iäkkäämmät koristeomenapuut voidaan karkeasti ottaen luokitella kolmeen ryhmään. On olemassa tunnettuja lajikkeita, joita edelleen käytetään paljon (kuten ‘Makamik’ ja ‘Hopa’) sekä tunnettuja vanhoja lajikkeita, joita ei nykyään ole Suomessa saatavilla (kuten ‘Nipissing’ ja ‘Lemoinei’). Näiden lisäksi löytyy runsaasti sellaisia puita, joiden voidaan olettaa olevan nimeämättömiä risteymiä (mahdollisesti siemenistä lisättyjä).

Tutkimukseen valikoitui mukaan yhteensä 30 puuta, joista tässä julkaisussa esitellään tarkemmin 17 erilaista puutyyppiä. Julkaisun lopusta löytyy lyhyemmät kuvaukset kaikista 30 tutkimuspuusta taulukon muodossa.

Avainsanat

Malus, koristeomenapuu, lajikekartoitus, Helsinki, viheralueet, puistot

UDK

Koristeomenapuulajikkeita Helsingin kaupungin viheralueilla

2007